УДК 327.88:324

М. А. Бучин
М. В. Кіцяк

ВИБОРИ ЯК ОБ'ЄКТ ТА ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У статті розглядається проблема використання інституту виборів як об'єкта та інструмента гібридної війни. Розкрито основні форми іноземного втручання у виборчий процес. Акцентовано увагу на тому, що в умовах гібридної російської агресії для України важливим є забезпечення надійного захисту інституту виборів.

Ключові слова: вибори, демократія, гібридна війна, іноземне втручання у вибори, пропаганда, кібертероризм, іноземні спостерігачі.

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-28-29-175-182

Науковці традиційно звикли розглядати будь-яку війну, в тому числі й гібридну, в першу чергу крізь призму військового фактору. Однак однією з цілей сучасних гібридних воєн стає політична система та демократичний лад країн, які стають об'єктом гібридного нападу. Більше того, як показує політична практика останніх років, саме такий важливий демократичний інститут, як вибори, стає об'єктом пильної уваги та інструментом в руках агресора для досягнення поставлених цілей.

Одним з ініціаторів та суб'єктів багатьох сучасних гібридних воєн є Російська Федерація, яка через здійснення гібридних нападів намагається реалізувати свої імперські геополітичні амбіції. Водночас її гібридні дії часто носять прихований характер та націлені саме на використання виборів у зарубіжних країнах для посилення свого впливу та забезпечення перемоги на виборах близьких за ідеологічним уподобаннями та методами діяльності політиків.

Зважаючи на те, що Україна стала об'єктом потужної російської агресії та з 2014 р. до сьогодні веде гібридну війну з Російською Федерацією, проблематика роботи своє особливо актуальною для нашої держави. Посилює значимість та потрібність роботи і той факт, що демократичні вибори в Україні лише перебуває на стадії свого інституційного становлення, тому є вразливими до внутрішніх та зовнішніх загроз. Цим не перестає користуватися наш північний ворог, який хоче дискредитувати Україну на міжнародній арені як нездатну проводити демократичні вибори та забезпечити прихід до влади шляхом виборів лояльних українських політиків. Тому вивчення впливу гібридної війни на виборчий процес дасть змогу краще зрозуміти суть гібридного конфлікту та отримати додаткові можливості для його врегулювання відповідно до національних інтересів України.

Останнім часом гібридна війна стала предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких варто виокремити М. Бучина, М. Гетьманчука, К. Гілза, А. Котенка, М. Кравченка, Ю. Курус, Є. Магду, М. Требіна та ін. Водночас практично недослідженим залишається такий аспект гібридної війни, як іноземне втручання у хід та результати виборів. Також варто відзначити суб'єктивність та заідеологізованість проблематики, що вимагає додаткових незаангажованих наукових досліджень.

Мета роботи – здійснити комплексне політологічне дослідження виборів як об'єкта та інструмента гібридної війни на сучасному етапі.

Розглядаючи поняття «гібридна війна», варто одразу наголосити, що серед науковців немає єдиної позиції щодо трактування цього поняття. Зокрема, багато дослідників схильні трактувати гібридну війну, виходячи з етимології цього слова, роблячи акцент саме на гібридності феномену. У такому контексті під гібридною війною розуміють тип конфлікту, який поєднує традиційні та нетрадиційні, симетричні та асиметричні, військові та невійськові способи ведення війни, які тісно переплітаються, відтак, ніхто не розуміє взагалі, що насправді відбувається і чи дійсно наявний стан війни. В останньому дослідники власне вбачають основну небезпеку гібридної війни.

Відомий вітчизняний дослідник Є. Магда трактує гібридну війну крізь призму мети та об'єктів цього типу конфлікту. Як результат, під гібридною війною науковець розуміє прагнення однієї країни підкорити іншу за допомогою таких інструментів, як політичні, економічні та інформаційні. Саме тому, наголошує дослідник, в умовах гібридної війни військовий фактор та бойові дії є другорядними, головними ж стають інформаційна складова та інші важелі впливу. В сучасному світі завдяки швидкості поширення інформація перетворилася не тільки на товар, але й на зброю. В гібридній війні одні держави прагнуть агресивно діяти на свідомість громадян іншої країни. Підсумовуючи вищесказане, Є. Магда зазначає, що мета гібридної війни полягає не в тому, щоб знищити мільйони людей, а в тому, щоб їх залякати й деморалізувати (Магда, 2015).

Однією з головних цілей гібридної війни є намагання дестабілізувати ситуацію всередині країни-жертви, добитися зміни її політичного режиму. Йдеться в першу чергу про намагання держави-агресора (який, здебільшого, репрезентує недемократичний політичний режим) зруйнувати демократичні засади суспільно-політичного ладу країни-жертви.

У цьому контексті ми погоджуємося із думкою помічника генерального секретаря НАТО з питань нових викликів безпеці А. Міссіролі, який стверджує, що головними цілями гібридної агресії є й надалі залишаються демократичні вибори (які є головним механізмом формування влади, а, відтак, інструментом забезпечення функціонування демократичної політичної системи) та верховенство права. Як наголошує посадовець, це стає викликом не лише для окремо взятих держав, але й для цілих альянсів (Тюхтенко, 2018).

На нашу думку, такий стан справ зумовлений амбівалентною сутністю самого інституту виборів. З одного боку, вибори є атрибутом та каталізатором демократії. З іншого боку, вибори можуть стати загрозою для демократії. Зокрема, відомі випадки, коли за результатами цілком демократичних виборів до влади приходили недемократичні диктатори (чого тільки вартий випадок із приходом до влади у Німеччині у 1933 р. А. Гітлера). Крім того, в недемократичних країнах вибори стають прикриттям та засобом легітимації недемократичної політичної еліти. Зрештою, вибори можуть стати інструментом у руках ворога, який спробує їх використати задля збільшення впливу на свого суперника, дестабілізації ситуації тощо.

Така значна увага держав-агресорів до інституту виборів та його інтеграції до стратегії гібридної війни пояснюється наявністю значний переваг такого інструменту для досягнення поставлених цілей. Зокрема, варто розуміти, що однією із можливих форм гібридної війни із використанням інституту виборів суперника є пропаганда, яка має на меті переконати населення країни-жертви підтримати політичні сили чи кандидатів, які вигідні агресору. В цьому контексті варто згадати відоме висловлювання президента США Р. Ніксона про те, що один долар, який буде витрачений на пропаганду, є важливішим та дасть набагато

більше, ніж десять доларів, які були вкладені в озброєння. Це Р. Ніксон пояснював тим, що цей один долар буде використаним і даватиме результат одразу, а інші десять доларів будуть давати результат значно пізніше (Gils, 2016).

Варто відзначити, що питання механізмів та форм втручання іноземних держав у вибори як елемент гібридної війни є практично недослідженим на науковому рівні. Це парадоксально, зважаючи на ту колосальну увагу, яку останніми роками проблематиці іноземного втручання у вибори приділяють аналітики, журналісти, фахівці з виборів та інтернет-технологій. Зважаючи на те, що проблематика досліджена, здебільшого, на рівні публіцистики, а окремі науковці якщо і розглядають цю проблематику, то лише як один з дотичних аспектів більш широкого спектру проблем, вважаємо за потрібне виокремити на основі аналізу теорії та виборчої практики країн світу такі основні можливі форми іноземного втручання у виборчий процес як елемент гібридного конфлікту:

1. Підтримка вигідних державі-агресору кандидатів чи політичних партій з метою подальшого їхнього використання для дестабілізації країни-жертви, або ж для посилення через них впливу на ситуацію в країні, яка стала об'єктом гібридної війни. Форми такої підтримки можуть бути різноманітними. Зокрема, мова може йти про фінансову підтримку опозиційних до урядів держав-жертв політиків чи політичних сил, в тому числі – під час виборів. Також іноземна підтримка опозиційних антисистемних політиків може відбуватися в інформаційному полі. Це може набувати форм як прямої агітації (прямих закликів з боку офіційних осіб держави-агресора голосувати чи не голосувати за певні політичні сили), так і опосередкованої пропаганди, маніпуляцій, інформаційного тиску, шантажу тощо.

Варто, однак, відзначити, що такі форми часто є незаконними, суперечать як національному законодавству країн, що стали жертвами гібридної війни, так і міжнародним стандартам виборів. Зокрема, у прийнятому у 2001 р. документі Венеціанської комісії «Керівні принципи та доповідь про фінансування політичних партій» зазначається, що пожертви на діяльність політичних партій від зарубіжних держав чи корпорацій можуть бути заборонені. Водночас законодавець зазначає, що така заборона не повинна стосуватися фінансових пожертв від громадян держави, які проживають за кордоном (Ключковський, ред. 2009, с.308).

Якщо у питанні іноземного фінансування політичних партій Венеціанська комісія не є категоричною (допускає а не вимагає заборони іноземного фінансування), то у питанні фінансування передвиборної агітації Комісія є більш категоричною: законодавець чітко зазначає, що внески від іноземних держав або корпорацій під час передвиборної агітації мають бути забороненими. Хоча знову, як і у попередньому випадку, документ зазначає, що така заборона не має поширюватися на фінансові внески від співвітчизників, які проживають за кордоном (Ключковський, ред. 2009, с. 308).

Окрім іноземного фінансування, у міжнародному праві заборонена також і пряма іноземна агітація на виборах. Зокрема, у Конвенції про стандарти демократичних виборів, виборчих прав і свобод у державах-учасниках СНД від 7 жовтня 2002 р. зазначається, що заборонена будь-яка пряма чи непряма участь іноземних громадян, іноземних юридичних осіб, міжнародних рухів та організацій у здійсненні діяльності, яка сприяє або перешкоджає підготовці та проведенню виборів до органів влади чи посадових осіб (Співдружність незалежних держав, 2002).

2. Вплив на певні категорії населення, яке проживає в державі-жертві, з метою підштовхнути їх до голосування за потрібних агресорові політиків. Йдеться, в першу чергу, про власних громадян, які проживають на території держави-ворога, або ж на представників

національних меншин. Однак, якщо проблема електорального вибору представників національних меншин, (які є громадянами країни-жертви та мають законне право голосу) завжди була актуальною та часто ставала проблемним місцем для багатьох країн світу, то ситуація із голосування іноземців є більш врегульованою. Виборче законодавство та виборча практика країн світу передбачає існування цензу громадянства, який унеможливорює участь у виборах (і в якості виборців, і в якості кандидатів) іноземців.

Це ж стосується і міжнародних нормативно-правових актів, які регламентують виборчий процес та формують демократичні стандарти виборів. Зокрема, одним з еталонних документів у сфері виборчого права є Кодекс належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії. У нормативно-правовому акті міститься положення, яке відзначає доцільність використання цензу громадянства. Водночас, Венеціанська комісія вбачає доцільність та рекомендує надавати виборчі права на місцевих виборах іноземцям, які певний період проживають у певній місцевості (Венеціанська комісія, 2002).

На нашу думку, певна логіка щодо надання іноземцям права голосу на місцевих виборах існує, однак законодавець повинен приймати рішення з цього приводу, враховуючи й безпековий чинник. Якщо в результаті отримання виборчих прав іноземці стануть дестабілізуючим фактором для держави та сприятимуть гібридній агресії ворога, то ми вбачаємо необхідність ліквідації такого права. В будь-якому випадку, використання власних громадян для дестабілізації виборчого процесу в державі-жертві є доволі обмеженим (місцевим рівнем виборів), або й неможливим. Чого не скажеш про національні меншини, які часто стають базою для «п'ятої колонії» та сприяють гібридній війні з боку агресора.

3. Інформаційна пропаганда з боку держави-агресора, спрямована на те, щоб дискредитувати інститут виборів та його результати в країні, яка стала об'єктом гібридної війни. Варто сказати, що така форма впливу має опосередкований характер і лежить в рамках більш широких дій агресора, спрямованих на зниження суб'єктності держави, яка стала жертвою гібридної атаки, на міжнародній арені.

Ефективність такого гібридного впливу на результат виборів пов'язана з тим, що інститут виборів виконує важливу функцію легітимації влади. Тут варто сказати, що на сучасному етапі розвитку людської цивілізації народ, зазвичай, визнає і підтримує лише законно обрану владу. Це відрізняє сучасну владу від попередніх епох, коли народ визнавав спадкову владу чи владу завойовника. Саме завдяки виборам забезпечується ефективний та стабільний розвиток суспільства. Проте вибори сприятимуть легітимації влади лише тоді, коли носитимуть демократичний характер. В іншому випадку вибори, навпаки, сприятимуть делегітимації влади, її кризі, що, однозначно, впливатиме й на стабільність країни (Бучин, 2013, с.41).

Саме тому важливе завданням ініціатора гібридної війни – поставити під сумнів не лише результат конкретних виборів, але й дієвість інституту демократичних виборів у державі-жертві загалом. У випадку успішності це знижуватиме рівень довіри громадян до чинної влади, буде дестабілізувати ситуацію в державі, знижуватиме боєздатність країни і, відтак, робитиме гібридну війну більш успішною.

4. Використання інституту міжнародного спостереження за виборами задля досягнення цілей гібридної війни. У цьому контексті варто відзначити, що міжнародне спостереження амбівалентне за своєю суттю. З одного боку, воно є важливою гарантією та інструментом надання процесу спостереження за виборами безстороннього та незаангажованого характеру. Тут варто зауважити, що національні спостерігачі, зазвичай, набагато більш упереджені та заангажовані. Міжнародне ж спостереження за виборами

сприяє підвищенню авторитетності та легітимності виборів через здатність нейтралізувати порушення та фальсифікації; підвищенню довіри громадськості до інституту виборів та його результатів; послабленню потенційних конфліктогенних факторів під час виборів; обміну на міжнародному рівні досвідом та інформацією про розвиток демократії (Асоціація організаторів виборів країн Центральної та Східної Європи, 2006).

З іншого боку, не володіючи досконало інформацією про місцеву специфіку, міжнародні спостерігачі не завжди можуть побачити цілісну картину виборів в чужій для себе країні. Однак, що більш важливо для нас в контексті аналізу гібридної війни, вибори завжди розглядаються як виключно внутрішньодержавний процес, тому інститут міжнародного спостереження за виборами, який повинен оцінити цей внутрішньодержавний процес, трактується в цьому контексті як певна форма втручання міжнародної спільноти у внутрішні справи країни. Тобто, міжнародне спостереження є формою зовнішнього контролю за здатністю влади організовувати та проводити вибори (Бучин, 2010, с.135-136).

З вищесказаного стає зрозумілим, що використання державою-агресором своїх міжнародних спостерігачів може стати доволі зручним інструментом гібридної агресії. Адже громадянин держави-агресора може окрім формального спостереження за виборами, перетворитися на «шпигуна», який збирає необхідну для агресора інформацію. Більше того, такий міжнародний спостерігач може необ'єктивно оцінювати хід та результати виборів, свідомо занижуючи його демократичний характер, виконуючи, відповідно, описану вище гібридну функцію щодо дискредитації інституту виборів в державі, яка стала об'єктом гібридної війни.

5. Прямі кібератаки на електронні та комунікаційні системи, які використовуються в державі-жертві для організації виборів та підрахунку голосів. Йдеться про системи державного реєстру виборців, підрахунку голосів, а також системи електронного голосування (у випадку, якщо країна, що стала жертвою гібридної війни, використовує такий вид голосування). Окрім того, об'єктом кібератак можуть стати технологічні системи та електромережі. Атаки на останні можуть відбуватися, до прикладу, в день виборів, щоб ускладнити процес голосування та підрахунку голосів в умовах відсутності електроенергії. Також об'єктами кібератак можуть ставати представники правлячої політичної еліти з метою їхньої дискредитації в період виборів і, відтак, зменшення їхніх шансів на перемогу.

Підсумовуючи, варто відзначити, що в багатьох випадках можливості гібридного втручання у виборчий процес можуть бути нейтралізовані звичайним законодавчим регулюванням. Йдеться, зокрема, про участь іноземців у різних формах та етапах виборчого процесу. Відтак, кожна держава повинна сама вибирати потрібний баланс між необхідністю забезпечити демократичність виборчого процесу та необхідністю забезпечити безпеку інституту виборів і унеможливити гібридне втручання у виборчі перегони. Щодо інших форм можливого іноземного втручання у вибори, які не піддаються правовому регулюванню, механізмами їхньої нейтралізації можуть стати надійний захист інформаційних систем, а також високий рівень політичної культури власних громадян та представників політичної еліти.

Зважаючи на те, що Україна стала об'єктом гібридної агресії з боку Російської Федерації, перспективним напрямком для наших подальших наукових досліджень може стати вивчення російського гібридного впливу на інститут виборів в Україні.

Бібліографічний список

- Асоціація організаторів виборів країн Центральної та Східної Європи, 2006. Декларація принципів міжнародного спостереження за виборами. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=884_001> (дата звернення 8 серпня 2020).
- Бучин, М.А., 2010. Міжнародне спостереження за виборами як складова принципу гласних виборів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*, 17(912), с.134-139
- Бучин, М.А., 2013. Вибори як атрибут демократії. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 21(23(3)), с.39-43.
- Венеціанська комісія, 2002. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року). *Election Obligations & Standards Database*. [онлайн] Доступно: <https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf> (дата звернення 8 серпня 2020).
- Ключковський, Ю., ред. 2009. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права*: матер. Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. Переклад з англійської С. Кальченка, О. Россохи та Л. Колісецької. 2-ге вид. Київ: Логос.
- Магда, Є.В., 2015. Гібридна війна: питання і відповідь. *Детектор медіа*, [онлайн] 27 липня. Доступно: <https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannya_i_vidpovid/> (дата звернення 8 серпня 2020).
- Співдружність незалежних держав, 2002. Конвенція про стандарти демократичних виборів, виборчих прав і свобод у державах-учасниках Співдружності Незалежних Держав. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_622> (дата звернення 8 серпня 2020).
- Тюхтенко, Є., 2018. Нові технології і методи гібридної війни – це виклик міжнародній безпеці. *Радіо Свобода*, [онлайн] 9 листопада. Доступно: <<https://www.radiosvoboda.org/a/29591806.html>> (дата звернення 8 серпня 2020).
- Gils, K., 2016. *Handbook of Russian Information Warfare*. Rome: NATO Defense College.

References

- Buchyn, M., 2010. Mizhnarodne sposterezhennia za vyboramy yak skladova pryntsypu hlasnykh vyboriv [The international observation for election as a constituent of the principle of transparent election]. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Issues of Political Science*, 17(912), p.134-139. (in Ukrainian).
- Buchyn, M., 2013. Vybyory yak atrybut demokratii [Elections as the attribute of democrac]. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Philosophy. Sociology. Politology*, 21(23(3)), p.39-43. (in Ukrainian).
- Commonwealth of Independent States, 2002. Konventsiiia pro standarty demokratychnykh vyboriv, vyborchykh prav i svobod u derzhavakh-uchasnytsiakh Spivdruzhnosti Nezaleznykh Derzhav [Convention on Standards for Democratic Elections, Voting Rights and Freedoms in the Member States of the Commonwealth of Independent States]. *Verkhovna Rada of*

- Ukraine*. [online] Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_622> (Accessed 8 August 2020). (in Ukrainian).
- Gils, K., 2016. *Handbook of Russian Information Warfare*. Rome: NATO Defense College.
- Kliuchkovskiy, Yu., ed. 2009. *Yevropeiskiy demokratchnyi dorobok u haluzi vyborchoho prava* [European democratic achievements in the field of suffrage]: materials of the Venice Commission, the Parliamentary Assembly, the Committee of Ministers, the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. Translated from English by S. Kalchenko, O. Rossokha and L. Kolisetska. 2-nd ed. Kyiv: Lohos. (in Ukrainian).
- Mahda, Ye.V., 2015. *Hibrydna viina: pytannia i vidpovid* [Hybrid war: questions and answers]. *Detektor media*, [online] July 27. Available at: <https://ms.detektor.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannya_i_vidpovidi/> (Accessed 8 August 2020). (in Ukrainian).
- Organization for Security and Co-operation in Europe, 2006. *Deklaratsiia pryntsyviv mizhnarodnoho sposterezhennia za vyboramy* [Declaration of Principles for International Election Observation]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=884_001> (Accessed 8 August 2020). (in Ukrainian).
- Tiukhtenko, Ye., 2018. *Novi tekhnolohii i metody hibrydnoi viiny – tse vyklyk mizhnarodnii bezpetsi* [New technologies and methods of hybrid warfare are a challenge to international security]. *Radio Svoboda*, [online] November 9. Available at: <<https://www.radiosvoboda.org/a/29591806.html>> (Accessed 8 August 2020). (in Ukrainian).
- Venice Commission, 2002. *Code of good practice in electoral matters. Guidelines and explanatory report Adopted by the Venice Commission at its 51st and 52nd sessions (Venice, 5-6 July and 18-19 October 2002). Election Obligations & Standards Database*. [online] Available at: <https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/269/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_EN.pdf> (Accessed 8 August 2020).
- Стаття надійшла до редакції 30.08.2020 р.

M. Buchyn

M. Kitsiak

ELECTIONS AS AN OBJECT AND TOOL OF HYBRID WARFARE

The article examines the problem of elections as an object and tool in modern hybrid conflicts. The authors emphasize that in the context of information technology development and globalization, elections are becoming one of the main targets in the implementation of hybrid aggression, due to the relative cheapness and effectiveness of such technology. It is shown that by interfering in the electoral process of democratic countries of the world, the hybrid aggressor promotes the coming to power (or, conversely, defeat) of the necessary political forces and, accordingly, neutralizes its opponents.

The main forms of foreign interference in the electoral process are revealed: support of candidates or political parties beneficial to the aggressor state in order to further use them to destabilize the victim country, or to increase influence on the situation in the country that has become the object of a hybrid warfare; influence on certain categories of the population living in the victim state, in order to push them to vote for the politicians needed by the aggressor; information propaganda by the aggressor state aimed at discrediting the institution of elections

and its results in a country that has become the object of a hybrid warfare; use of the institution of international election observation to achieve the goals of hybrid warfare; direct cyberattacks on electronic and communication systems used in the victim state to organize elections and count votes.

Emphasis is placed on the fact that in the conditions of hybrid Russian aggression, the institution of elections in Ukraine is one of the potential objects of hybrid intervention by Russia. Therefore, an important condition for preserving the democracy of elections, the socio-political system and the sovereignty of our state in general is to ensure reliable protection of the institution of elections from foreign interference.

Keywords: elections, democracy, hybrid warfare, foreign electoral interference, propaganda, cyberterrorism, foreign observers.

УДК 323.15(460)

А. В. Ватаманюк

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТРИВИМІРНОСТІ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ БІЖЕНЦІВ У ПРИЙМАЮЧЕ ІСПАНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

У статті автор розглядає специфіку соціальної інтеграції біженців в Іспанії. Досліджується розробка, впровадження та фінансування різних урядових програм, які спрямовані на ефективний інтеграційний процес, що покращить співіснування корінного населення та біженців. Виходячи з цієї точки зору, в дослідженні пропонується розглянути особливості через які просувається інтеграція біженців в Іспанії в контексті структурного, соціального та культурного рівнів інтеграції.

Ключові слова: Іспанія, біженці, соціальна інтеграція біженців, політика інтеграції, інтеграційні програми.

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-28-29-182-189

У Європейському союзі поширена думка, що без інтеграції іммігрантів та біженців, Союз не може бути реалізований як простір свободи, безпеки та захисту прав людини. Одночасно, з такими намірами, виникають і серйозні сумніви стосовно остаточних, спільних та ефективних заходів, які варто впроваджувати для ефективної інтеграції іммігрантів зважаючи на соціальну рентабельність інвестицій.

Ефективним інструментом для розвіювання цих сумнівів є аналіз соціального впливу програм, спрямованих на інтеграцію мігрантів та біженців. Щоб правильно оцінити вплив інтеграційних програм, варто розглянути більш детально їх створення, впровадження та контроль.

Зазвичай, рішення щодо інвестиції в інтеграцію, мають тенденцію прийматись на основі очікувань. Реалізація запланованих дій і їх правильне фінансове управління, пов'язані з оцінкою після того, як програми були виконані, на жаль не завжди відповідають сучасним реаліям. Але тим не менше, хоча ці запобіжні заходи підтверджують зручність і правильність програми, загальна стурбованість з приводу їх ефективності зберігається. В основному, інтеграція іммігрантів та біженців охоплює велику різноманітність аспектів і